



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BEKENDTGØRELSE

militære Undtagelsestilstand i hele Danmark

29. august 1943 - og hvad så ?

Af Aage Damm

29. august 1943

- og hvad så ?

Af Aage Damm

Landsforeningen
VÆRN om DANMARK
1993



Udgivet af Landsforeningen
VÆRN om DANMARK
Trommesalen 1⁴, 1614 København V.
Tlf. 31 22 77 73

Redaktionsgruppe:

Hans Chr. Bjerg
Aage Damm
Ole Helmer Jensen
Jørgen Nørgreen
Per Svensson

Produktion: Fila Offset og Foto, Karlslunde

Besættelse

Mørke flyvemaskiner med sorte kors fløj lavt hen over byen og fortsatte ud over det åbne land, tæt over trætoppene. Højere oppe udkastede en maskine et bundt blade, som enkeltvis dalede mod jorden. "Oprop" stod der på dem, og her forklarede en tysk general ved navn von Kaupisch, at Tyskland var kommet Danmark til hjælp.

Pressens Radioavis kunne berette, at der i de tidlige morgentimer havde været kampe i Sønderjylland og i København. Men nu havde regeringen standset al modstand, og danskerne blev opfordret til at gå på arbejde og fortsætte livet, som om intet var hændt.

Danmark var rendt over ende på et par timer. Dagen var den 9. april 1940.

Europa i krig

Således kom krigen til Danmark. Op gennem slutningen af 1920'erne og i begyndelsen af 1930'erne havde nazisterne fået stadig mere magt i Tyskland, og Adolf Hitler blev i 1933 udnævnt til rigskansler, dvs. statsminister. Derefter vendte Tyskland blikket udefter og overtog i hurtig rækkefølge Rhinlandet, Østrig, Sudeterland på grænsen til Tjecoslovakiet og til sidst i 1939 hele Tjecoslovakiet.

Beruset af disse lette sejre stillede Tyskland derefter krav til Polen, men den polske stat afviste dem. Alligevel rykkede tyske tropper ind i Polen den 1. september 1940, og her blev

de for første gang mødt med massiv modstand.

Tidligere var der sket det, at Storbritannien og Frankrig havde lovet Polen støtte, hvis det blev angrebet. Nu bandt ordet, og den 3. september erklærede de to lande Tyskland krig. De var imidlertid slet ikke forberedt til krig. Derfor måtte de magtesløse se til, medens nazisterne løb Polen over ende, og Tyskland og Soviet delte landet mellem sig.

Europa gik derefter i dvale vinteren over i det, der er kaldt den uvirkelige krig. Den franske hær blev stående bag sin kraftige Maginot-linie, som var en lang række forter langs grænsen til Tyskland. De blev hjulpet af et britisk ekspeditionskorps.

Kun til søs og i luften fortsatte krigen. Efter nogle enkelte træfninger i Nordatlanten blev det klart for begge parter, at den tyske flåde havde svært ved at komme ud i Nordsøen eller derfra og ud i Atlanten. Den kunne heller ikke sikre den meget vigtige transport af jernmalm, der kom fra Sverige og blev udskibet i Nordnorge, for så at blive sejlet ned langs den norske kyst.

Derfor fattede begge de krigsførende parter interesse for Norge, og de gik på omtrent samme tid i gang med at forberede et egentligt felttog mod landet. Den 8. april 1940 udlagde britiske skibe miner i norske farvande, men da var tyskerne allerede på vej. Den 9. april angreb tyske styrker Norge og Danmark.

Overraskelse

Angrebet kom som en overraskelse for begge lande. Der var ellers tegn nok på, at noget var i gære.

Men Danmark ønskede ikke krig, og skulle den komme, ønskede regeringen ikke at deltage i den.

Ved krigsudbruddet i 1939 erklærede Danmark sig neutral og udlagde miner i danske farvande for at hindre, at fremmede magter uhindret kunne angribe landet fra søsiden. Man mobiliserede 30.000 soldater, men allerede få uger senere hjemsendte man 17.000, og i december yderligere 7.400. Det fik oppositionen til at rejse sagen i Folketinget. Her vedtog man i midten af januar, at landet skulle forsvares med de midler, man havde. Ti dage senere hjemsendte regeringen yderligere 6.000 soldater.

Det var med denne holdning, at regeringen i dagene op til den 9. april behandlede de oplysninger, den fik. Tyske tropper gik ombord i skibe i Stettin Havn, hvorfra de sejlede mod nord. Lange tyske kolonner af soldater med pansrede køretøjer i spidsen bevægede sig nordpå mod den danske grænse. Diplomater i Berlin sendte meldinger hjem om et forestående tysk angreb. Intet fik regeringen til at reagere, og så sent som den 8. april om aftenen ville man ikke give hæren lov til at gå i kampstillinger.

9. april 1940

Angrebet blev sat ind tidligt om morgenen. De tyske hærstyrker i Sydslesvig satte sig i bevægelse nordpå og rykkede over grænsen. Samtidigt blev der landsat tropper i fynske og sjæl-

landske havne samt i Gedser på Falsters sydspids.

I Sønderjylland kom det til modstand flere steder. Der var ingen samlet plan for forsvaret, og de få sønderjyske garnisoner havde ikke fået lov til at forberede sig. Denne morgen rykkede de derfor ud til steder, hvor de kunne ramme tyskernes vej nordpå. De lå i gader, på bar mark, bag diger eller i grøfter, og i mange tilfælde kom de kun få minutter før tyskerne.

Deres modstand kom åbenbart som en overraskelse for de forreste tyske kolonner, og flere tyske køretøjer blev ødelagt hvert sted. Men så snart tyskerne samlede sig til et regulært angreb, blev de danske styrker nedkæmpet.

Mod nord lå tyskernes egentlige mål, Aalborg Flyveplads. Den var vigtig for tyskerne, når de med deres fly skulle beskytte flådens sejlads op langs den norske kyst og støtte de landsatte troppers kamp. Flyvepladsen blev besat i angrebets første fase af en håndfuld faldskærmsjægere. Derefter landede tyske fly på startbanerne, og en tysk bataljon overtog forsvaret af flyvepladsen. Der blev ikke kæmpet i Aalborg.

På Fyn besatte tyskerne uden kamp Lillebæltsbroen, Middelfart og Nyborg.

Tyske tropper gik i land i Korsør uden kamp og fortsatte straks ad landevejen mod København.

Til Gedser ankom tyske tropper med den planmæssige færge fra Warnemünde. En bataljon på ca. 1000 mand gik uden at møde modstand nordpå til Storstrømsbroen, der var

blevet besat af tyske faldskærmsjægere. De sikrede broen og begyndte at forhandle med garnisonen i Vordingborg.

Angrebet mod København blev ført med en bataljon. Dennes chef, en oberstløjtnant, havde nogle dage forinden besøgt byen som turist og havde indprentet sig forholdene. Nu kom han sejlene med sin bataljon forbi fortet Middelgrunden uden at blive beskudt og gik i land på Langelinie, medens den danske flådes skibe lå på den anden side af havnen og så på. Skibene havde fra viceadmiral H. Rechnitzer fået befaling til kun at skyde på nærmere ordre. Den ordre kom aldrig.

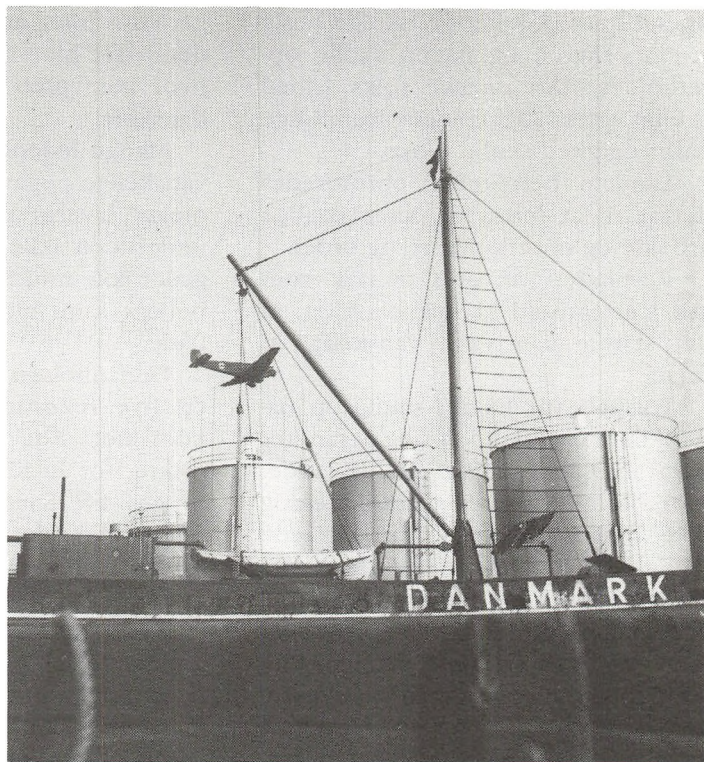
Kastellet blev taget uden egentlig kamp. Først da tyskerne ville rykke ind på Amalienborg, blev de standset. Livgarden forsvarede slottet, indtil kampene ophørte.

Den militære flyveplads i Værløse blev angrebet med fly. Et dansk fly nåede at komme på vingerne, men blev skudt ned. De øvrige danske fly blev ødelagt på jorden.

Medens der blev kæmpet, forhandlede politikerne. Kl. 4.30 om morgenen an-

kom den tyske gesandt til udenrigsminister P. Munchs hjem og meddelte ham, at den tyske regering overtog beskyttelsen af Danmark. Tyskerne håbede på, at de ikke ville møde modstand. Men modstand ville selvfølgelig blive knust. Og gesandten bad regeringen skynde sig med at træffe sin beslutning, for tyske bombefly hang over København, klar til at bombe byen.

Klokken 6.00 kapitulerede den danske regering, men der gik endnu nogle timer, før ordren nåede ud til den sidste danske soldat. På Amalienborg gav Kongen selv ordren til Livgarden.



Tysk fly over havneområdet i København.

Beskyttelse

Den tyske note om overgivelsen sagde i det væsentlige det samme som flyvebladenes Oprop: De tyske styrkers tilstedeværelse havde kun til hensigt at sikre neutraliteten på det danske område, så det ikke blev krænkede af englænderne eller franskmændene. Den danske regering havde vist, at den hverken ville eller kunne gøre det selv. Så nu måtte tyskerne altså gøre det.

Men udover dette havde tyskerne ingen hensigter, hed det. Landet skulle ikke bruges som base for krigsoperationer. Kongeriget skulle bestå videre. Hæren og flåden skulle opretholdes. Det danske folks frihed skulle agtes. Og landets fremtidige uafhængighed skulle sikres.

Landets befolkning opfordredes derfor til at fortsætte deres daglige arbejde og opretholde ro og orden.

Resultatet var, at Danmark kom ind i et forhold så mærkværdigt, at det senere kan være vanskeligt at forstå.

Formelt var landet stadig en nation, der f.eks. beholdt sine gesandter og ambassadører i fremmede lande. Af indlysende grunde gjaldt dette dog ikke ambassaderne i de allierede lande, men til mange af de andre kunne man sende både post og embedsmænd frem og tilbage, hvilket især gjaldt det neutrale Sverige. Indtil fortsatte regeringen og Rigsdagen deres arbejde, og der blev vedtaget nye love. Endvidere havde landet selv ansvaret for sin administra-

tion. Det sidste betød bl.a., at såvel politi som domstole fortsatte med at fungere.

Loyalitet

Da den danske regering gik ind på tyskernes krav, stillede den sig selv og de danske embedsmænd over for en meget vanskelig opgave. Landet skulle fortsat ledes og regeres, men det skulle nu ske under hensyntagen til den tyske besættelsesmagt. Folk med en officiel opgave skulle optræde høfligt over for tyskerne og i mange situationer arbejde sammen med dem. Det blev sværest i de tilfælde, hvor man greb ind over for andre danskere.

Mange ledende personer kom på vanskelige opgaver, men det blev på meget lavere trin, at problemerne undertiden ikke kunne løses. Dette gjaldt ikke mindst den enkelte politibetjent samt alt personel i hær og flåde.

Uddannelsen i værnene fortsatte, og nye rekrutter blev indkaldt og uddannet. Alle følte sig imidlertid usikre, for hvad skulle uddannelsen bruges til? Snart kom der dog en følelse af, at det var godt at kende til brug af våben og sprængstof, for det kunne blive til nytte en dag.

Tyskerne fastholdt i begyndelsen, at besættelsen ingen forbindelse ville få til krigen som sådan, og at Danmark ikke skulle medinddrages. Det første eksempel på løggen i denne påstand kom kun få uger efter den 9.



Den danske befolkning møder besættelsesmagten i København den 9. april 1940.

april, da tyskerne forlangte de danske luftværmskanoner udleveret. De tilhørte det nyeste og mest moderne materiel i den danske hær. Men udleveringen medførte bitterhed. Blandt andet fordi man følte, at våbnene ville blive brugt mod dem, der kæmpede for at befri Danmark.

Næste krav kom, da tyskerne i januar 1941 forlangte alle danske torpedobåde udleveret - tolv i alt. Udenrigsminister Erik Scavenius mente, at kravet burde efterkommes, men modstanden herimod var stor, både blandt politikere og søofficerer. Gennem forhandling med den tyske marine blev antallet derefter nedskåret til otte både, og de skulle være uden skyts. Udleveringen var imidlertid år-

sag til megen bitterhed blandt søofficerer, og den blev i lang tid en belastning for forholdet mellem danske i London og britiske søofficerer.

Allerede i 1942 begyndte krigslykken at vende, og tyskerne satte derfor fart på udbygningen af Jylland til at modstå en allieret invasion over den jyske vestkyst. Tyskerne følte imidlertid, at danske officerer mere eller mindre åbenlyst havde valgt side. Derfor var de bange for, at danske tropper ville falde dem i ryggen, hvis tyske tropper skulle forsvare Vestjylland mod et angreb fra søen. De krævede derfor Jylland rømmet for danske styrker. Regeringen indvilligede, og i november 1942 forlod alle danske soldater Jylland.

Omtrent samtidigt kom endnu en våbenaflevering. Regeringen fulgte en tysk henstilling om at låne den tyske værnemagt nogle af de våben, som lå ubrugte i de danske depoter. Et stort antal geværer, rekylgeværer og morterer med ammunition blev afleveret, i øvrigt sammen med mange udrustningsgenstande. De blev aldrig leveret tilbage.

Frikorpset

Den 22. juni 1942 angreb Tyskland Sovietunionen, og en uge senere oprettedes et Frikorps Danmark, som skulle hjælpe tyskerne i kampen mod Sovietunionen. Med regeringens billigelse fik danske officerer orlov for at lede frikorpset, og det fik også lov til at føre dansk fane. Korpset blev på størrelse med en bataljon, dvs. ca. 1000 mand, og det blev hurtigt indsat



Børn og barnlige sjæle. Haderslev den 9. april 1940

på Østfronten. Her deltog det i mange alvorlige kampe, og da det kom hjem på orlov i oktober 1942, havde det lidt store tab. Bl.a. var dets chef, den danske kaptajnløjtnant von Schalburg, faldet i kamp.

Orloven viste, hvor forhadet korpset var i Danmark. Mange steder kom det til slagsmål med civile danskere, og der blev både råbt og spyttet efter den enkelte frikorpssmand på gaden. Det blev efterhånden vanskeligere at rekruttere frivillige. Efter orloven blev frikorpset atter indsat i hårde kampe på Østfronten og havde så voldsomme tab, at det opløstes i foråret 1943, og resterne indgik i SS-panserregiment Danmark.

Efterretninger

Medens et fåtal af Forsvarets personel således gik tyskernes ærinde, var der en anden lille gruppe, der gik den modsatte vej. For de allierede var det alle tiders mulighed til at holde sig underrettet, at der befandt sig danske officerer i nær kontakt med tyskerne. Meget tidligt efter den 9. april blev der derfor skabt kontakt fra Danmark til London, og der blev etableret en fast rute over Stockholm i løbet af efteråret 1940.

De oplysninger, der gik til London, kom fra den militære efterretningstjeneste. Den fortsatte sit arbejde og indsamlede alle mulige oplysninger om de tyske tropper og om forholdene i Tyskland og Danmark.

Først og fremmest drejede det sig om tyske troppers bevægelser inden for Danmark og på gennemrejse til eller fra Norge. På denne måde kunne de allierede følge en tysk enhed



Sønderskudt dansk maskinkanon den 9. april 1940.

og se, hvornår den blev taget ud af fronten eller atter indsat.

Ved at fortælle om skibes bevægelser gennem de danske farvande kunne de danske officerer også stedfæste, hvor visse dele af den tyske marine befandt sig. På samme måde kunne rapportererne om handelsskibe vise, hvor store mængder forsyninger der gik til eller fra Norge.

Det var også vigtigt for de alliere-

de at vide, hvorledes den jyske vestkyst blev befæstet. Selv efter at hæren havde rømmet Jylland, fortsatte man med at rapportere om det enkelte byggeri. De allierede vidste derfor nøje, hvilke anlæg der var færdig eller under bygning.

Dertil kom alle de generelle oplysninger om, hvordan det gik i Danmark. Hvordan man levede, og hvad folk følte og tænkte.

Spændinger

Dagen den 9. april 1940 og dens begivenheder kom som et chok for store dele af den danske befolkning. Mange følte skam over, at landet kunne løbes over ende på et par timer. De fleste nærede uvilje mod de tyske tropper, en følelse, der senere udvikledes til had.

Regeringen og store grupper af Rigsdagens medlemmer besluttede sig for at få landet gennem krig og besættelse med de færrest mulige tab. Det betød, at man normalt fulgte tyskernes henstillinger. Alligevel var der spørgsmål, hvor regeringen opnåede resultater i forhandlinger med de tyske myndigheder, og ofte fik man også store indrømmelser. Det kunne man blot ikke fortælle befolkningen, som kun fik det endelige resultat af forhandlingerne - og det var altid en eller anden indrømmelse.

Man kunne heller ikke fortælle om alle resultater af samarbejdet. Det danske samarbejde havde til følge, at tyskerne afstod fra de værste uhyrligheder. Medens tyske jøder i tusindtal blev deporteret til udryddelseslejre, kunne danske statsborgere af jødisk herkomst uantastet fortsætte den daglige tilværelse. Og selv om dansk politi arresterede folk for aktioner mod tyskerne, og danske domstole dømte dem, fik de trods alt en mildere behandling, end de ville have fået ved tysk domstol. Og frem for alt skete afsoningen i dansk fængsel inden for landets grænser.

Problemer opstod imidlertid, når

modstandsfolk - danske sabotører eller faldskærmsfolk - modsatte sig arrestation, så det kom til ildkamp mellem dansk politi og danske statsborgere. I et enkelt tilfælde endte en sådan skudveksling med, at faldskærmsmanden blev dræbt, i et andet blev en politibetjent skudt. Men lokale bekendtskaber og forbindelser til de enkelte politifolk forhindrede trods alt, at det kom til afgørende kriser mellem politi og befolkning.

Politisk samarbejde

Allerede den 10. april indtrådte politikere fra oppositionen i regeringen, og det blev senere fulgt op af en egentlig regeringsomdannelse i juli. Statsminister Thorvald Stauning fortsatte, men P. Munch trådte tilbage som udenrigsminister og blev efterfulgt af Erik Scavenius.

Den nye udenrigsminister arbejdede frem til den 29. august 1943 - fra november 1942 samtidig som statsminister - med den klare målsætning, at et sammenstød med tyskerne skulle undgås for enhver pris. En ændring af forholdet til tyskerne kunne kun blive til det værre, og det ville koste store ofre.

Heri havde han ret, som tiden kom til at vise. Men mange ville det anderledes, og de var efterhånden villige til at betale prisen. Derfor kom Erik Scavenius til at stå mere og mere isoleret både i det politiske liv og i den danske befolkning.

Det blev klart allerede ved hans



Efter underskrivelsen af antikominternpagten nedlagde udenrigsminister Erik Scavenius en krans ved mindesmærket for Tysklands Ære, Berlin.

tiltræden som udenrigsminister. Den hidtil modvillige linie i forholdet til tyskerne ønskede han afløst af en klar samarbejdsvilje, og med sine ministerkollegers modstræbende accept fremsatte han derefter en udtalelse. Heri gav han udtryk for sine synspunkter, men vakte hele folkets misnag, da han brugte vendingen: .. de store tyske sejre, der har slået verden med forbavselse og beundring.

Han vandt imidlertid for en stund tyskernes tillid.

I løbet af foråret 1941 vandt tyskerne herredømmet over Balkan ved erobring af Jugoslavien og Grækenland, og den 22. juni angreb det derefter Sovietunionen.

Samme morgen blev regeringen stillet over for et uafviseligt krav fra tyskerne. Man ønskede alle førende

danske kommunister arresteret og interneret. Hvis ikke den danske regering gjorde det straks, ville tyskerne selv gøre det. Der var ingen tid eller mulighed for forhandling. Derfor arresteredes ca. 300 kommunister, og de blev ført til Horserød. Partiets tre folketingsmænd skulle også anholdes, men kun redaktør Martin Nielsen fandt man hjemme. Aksel Larsen og Alfred Jensen gik under jorden og forblev på fri fod.

Et par dage senere krævede tyskerne også det kommunistiske parti forbudt, ligesom man forlangte, at den diplomatiske forbindelse til Sovietunionen straks blev afbrudt.

Regeringen fulgte sagen op, da den i august fik vedtaget kommunistloven, som forbød al kommunistisk virksomhed.

Disse forholdsregler stred mod den danske grundlov og vakte derfor røre, selv om folk i almindelighed var modstandere af kommunismen.

Men det blev værre endnu i november måned. Den 25. november 1936 havde Tyskland og Japan indgået en aftale for fem år - antikomin-ternpagten - om gensidig støtte mod kommunismen. Senere var andre lande kommet til. Pagten udløb i 1941. Med få dages varsel krævede tyskerne nu, at Danmark skulle tiltræde pagten ved dens fornyelse. Erik Scavenius mente straks, at man burde gå ind på kravet, og efter voldsomme diskussioner bøjede regeringen sig.

Underskrivelsen fandt sted i Berlin og blev fejret med pomp og pragt. Scavenius var i audiens hos Adolf Hitler. Udadtil stod Danmark imidlertid nu for mange som Tysklands allierede.

Folkets modstand

De voldsomme diskussioner i regeringen, før alle ministre gik med til antikomin-ternpagten, var udtryk for folks mening. I befolkningen var der efterhånden opstået ganske skarpe meninger om, at man gik for vidt i eftergivenhed over for tyskerne. Samme dag, som pagten blev underskrevet i Berlin, kom så den første store demonstration. Danske studenter samledes på Amalienborg Slotsplads. De indledte med at synge den norske nationalsang: Ja, vi elsker dette landet. Derefter oplæste de en resolution, der henvendte sig til Kongen.

De udtrykte sorg over, at regeringen havde sluttet sig til antikomin-ternpagten. De bad Majestæten forstå,

at de hellere havde set norske tilstande end lade Danmark bruge til tysker-nes formål. Og de bad Kongen om at sikre, at tyskerne fortsat blev holdt fast på løftet om, at danskerne havde ret til selv at styre de indre forhold i landet.

Derefter drog optøget videre til Christiansborg, medens politiet for-gæves søgte at splitte det ad under-vejs. Foran Christiansborg kom det til stærke mishagsytringer mod den førte politik, og tilkendegivelserne var især rettet mod udenrigsminister Erik Scavenius.

I de følgende dage fortsatte de-monstrationerne, og selv om de unge førte an, deltog også mange modne mennesker. Politiet greb hårdt ind mod demonstranterne og splittede grupperne eller jog dem på flugt hen ad gaderne. Flere hundrede menne-sker blev anholdt. Til gengæld blev der ikke brug for de tyske styrker, der var sat i forhøjet beredskab.

Disse demonstrationer var det første udtryk for, at befolkningen var villig til at tage skrappe midler i brug. Efter at folk var kommet sig af chokket efter den 9. april 1940, faldt hovedparten af befolkningen til ro under de nye vilkår. Men ganske langsomt voksede utilfredsheden blandt flere og flere, at man fandt på muligheder for at vise større sammen-hold.

Det startede allerede i sommeren 1940, hvor folk mødtes til alsang. Stærkt hjulpet af den smukke sommer samledes man til indendørs og senere udendørs møder, som efterhånden talte tusinder af deltagere. På en en-kelt søndag i september 1940 anslog



Under folkestrejken i Odense skød denne tysker ganske uprovokeret en tilfældig kvinde i nakken. Hun overlevede skuddet.

man, at sammenlagt 250.000 mennesker deltog i alsang. Her sang man danske fædrelandssange. Gamle sange af Grundtvig forenedes med nye, skrevet og komponeret til lejligheden.

På lignende måde viste man sammenholdet gennem algang, der også samlede stor tilslutning.

Andre lejligheder blev udnyttet til samlet demonstration. Da Kong Christian X fyldte halvfjerds den 26. september 1940, fyldtes gaderne med tusinder og atter tusinder af gratulanter fra det daglige morgeridt til aftenens festforestilling på det Kongelige Teater.

Dansk lune, vittigheder og dobbelttydige revyviser bragte gang på gang smilet frem, medens andre åbenlyst viste den enkelte tysker

deres foragt, når de mødte ham. Andre midler var de populære hæklede huer, som bar et rødt midterfelt og herom en hvid og en blå cirkel. Huen blev på denne måde en gengivelse af mærket på Royal Air Force' maskiner og måtte følgelig forbydes, ligesom knaphulseemblemer tidligere var blevet det. I løbet af sommeren 1943 blev flere personer straffet ved Østre Landsret for at bære disse huer, hvorefter de atter forsvandt fra gadebilledet.

Men ikke alle holdt sig til sådanne passive virkemidler. Nogle pressefolk, politikere, andre folkelige talere samt kunstnere brugte direkte og skarpe vendinger imod tyskerne. Nogle fik fængselsstraffe ved dansk domstol for deres udtalelser, danske rigsdagsmænd og ministre blev tvunget ud af

dansk politik, og pressefolk blev degraderet til mere ydmyge stillinger eller ufarlige stofområder.

Sabotage

Det var uundgåeligt, at modstanden mod tyskerne også kom til at omfatte sabotage. I begyndelsen kunne det være drengestreger. Senere tog angrebene fastere form og blev planlagt af flere i forening. Efterhånden voksede det til store, samlede sabotageaktioner, hvor sabotørerne skød mod danske sabotagevagter og tyskere.

Der kom gentagne advarsler fra politikere, og statsminister Vilhelm Buhl - der havde afløst Th. Stauning ved dennes død - gik så vidt som at opfordre folk til at anmelde disse uromagere til politiet.

Alligevel voksede der efterhånden hos mange en følelse af, at sabotørerne var på rette vej. Da Churchill-gruppen i Aalborg blev afsløret og stillet for retten, mødtes den således af sympati. Gruppen bestod af en halv snes drenge og unge mennesker. I løbet af april og maj 1942 udførte gruppen en række tyverier af våben, hærværk mod tysk materiel og afbrænding af godsvogne med tysk militærudrustning, i alt 25 sabotage-handlinger.

Gruppen arresteredes den 8. maj 1942 efter et tip til politiet, og sagen vakte stor opsigt. Diskussionen gik over hele landet for og imod sabotage. I slutningen af september blev to af gruppens medlemmer atter anholdt af politiet. Det viste sig, at de kunne fjerne en jernstang i vinduet i deres celle, hvorefter de hver nat gik ud og fortsatte sabotagen.

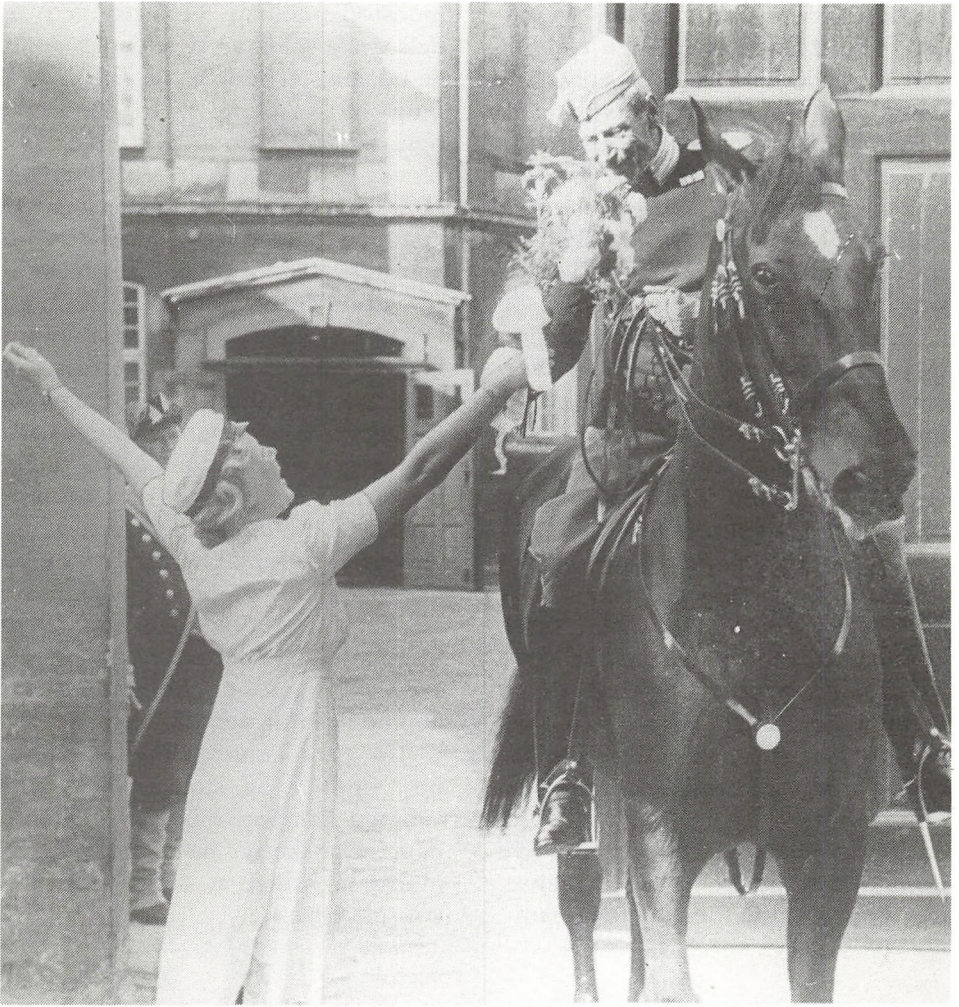
Herefter tog sabotagen fart med dannelsen af mange modstandsgrupper, der fik støtte fra England i form af nedkastede våben og sprængstoffer. Danskerne havde valgt side, nu valgte de også kampmidler, og i løbet af 1942 og 1943 blev man vidne til flere og større sabotageaktioner mod såvel industrivirksomheder som jernbanelinier.

Medvirkende til denne udvikling i befolkningen var også, at det begyndte at gå tyskerne dårligt ved fronten. Nederlag i Afrika, tilintetgørelse ved Stalingrad og begyndende tilbagetrækning i Italien var altsammen tegn, der viste danskerne, at situationen ikke længere var så håbløs som ved besættelsens start. Og dermed fik den enkelte også følelsen af, at det kunne nytte at bekæmpe tyskerne, og at det ville hjælpe den allierede krigsførelse.

Den varme sommer

Således optrappedes spændingerne mellem tyskerne og danskerne, og de voksende krav fra tysk side fremprovokerede yderligere aktioner fra dansk side. Den illegale presse begyndte at få magt. Og sabotagen voksede samtidig med, at man så de første britiske bombardementer af militære mål i Danmark. Bomber faldt flere steder i landet, men mest opmærksomhed vakte det, da Burmeister & Wain skibsværft i København blev ødelagt af britiske bomber.

Trods spændingerne blev begge parter ved med at opretholde fiktionen af en selvstændig dansk stat. I marts 1943 blev der afholdt almindelige valg til Rigsdagen, og det blev en stor opbakning til de politiske partier.



Kong Christian X var danskernes samlingspunkt, og hans daglige ridetur gennem byen en begivenhed. Majestæten får dagens første buket ved porten i Fredericiagade, hvor bagudgangen fra Amalienborg er.

Herfra dog undtaget det danske nazi-parti, DNSAP, der med nød og næppe beholdt sine tre mandater, men som hverken før eller efter kom til at spille nogen rolle.

Og i juni 1943 kunne man i en Idrætspark, der var fyldt til bristepunktet, afvikle den årlige landskamp

mellem Danmark og Sverige. Under overværelse af Dronning Alexandrine og kronprinseparret Frederik og Ingrid vandt det danske fodboldhold 3-2. Senere gennemførtes det store dyrskue på Bellahøj, og den 15. august fejrede Tivoli sin 100 års fødselsdag.

Men uroen lurede under overfladen. I april 1943 afsagde en tysk ret den første dødsdom over en dansk sabotør, og hans to medskyldige fik livsvarigt fængsel. Efter indtrængende forestillinger fra den danske regering blev den dødsdømte benådet, men alle tre blev ført til Tyskland til afsoning af livsvarigt tugthus. Sabotagen fortsatte med stigende styrke, og i begyndelsen af august rejste den tyske rigsbefuldmægtigede, dr. Werner Best krav om, at alle sabotører fremover skulle stilles for tysk krigsret, og at straffe over otte år skulle afsones i Tyskland. Kravet blev afvist af en enig og stejl regering.

Intet kunne imidlertid standse det opbrud, der var i gang. Da en sabotage i Esbjerg ophidsede den tyske kommandant til kraftige modforholdsregler, optrappedes begivenhederne til en total strejke i byen. Til sidst måtte tyskerne give efter, og 12. august gik esbjergenserne atter på arbejde.

De følgende dage startede nye uroligheder, denne gang i Odense. Det kom efterhånden til flere sam-

menstød mellem befolkningen og dels tyske soldater, dels dansk politi. Et udgangsforbud havde ingen virkning, og tyske provokationer endte også her med en folkestrejke. Den blev først afblæst igen den 24. august efter, at regeringen gennem forhandling med tyskerne havde fået de tyske soldater lukket inde på kasernerne.

Samtidig brød uroen ud i Aalborg. Under en nedkastning af ammunition blev et hold sabotører overrasket af tyskerne. En sabotør blev dræbt, og en taget til fange. Den dræbte sabotør blev begravet før tiden og i stilhed på tyskernes foranledning, men tusinder mødte til mindehøjtidelighed på begravelsestidspunktet. Uroen optrappedes og endte også her i en folkestrejke, der fik yderligere næring, da de tyske myndigheder efter en kort retssag dødsdømte og henrettede den fangne sabotør den 28. august.

Ud over landet ulmede det, og uro, optøjer og strejker blev alles våben i kampen mod de snærende bånd. Danskerne havde rejst sig til modstand uden at tage hensyn til konsekvenserne.

Sandhedens time

I København gjorde statsminister Erik Scavenius og dr. Werner Best deres yderste for at dæmpe urolighederne og sikre det dansk-tyske samarbejde. Tyske krav om en kraftigere kurs blev mødt med modstand i den øvrige del af regeringen, og en meget kraftig appel fra regeringen til det danske folk havde ingen virkning. Kontrollen var ved at glide dem af hænde.

Den 24. august blev dr. Best kaldt til Berlin for at modtage nye instrukser. Han mødtes med den tyske udenrigsminister von Ribbentrop, som han forsøgte at overtale til endnu et forsøg. Men tiden var rundet ud, den tyske øverstkommanderende i Danmark, general von Hanneken havde sat sine tropper i march, og så ville hverken von Ribbentrop eller Hitler selv standse dem.

Medens uroen voksede i de varme augustdage, så general von Hanneken sine tropper lide det ene forsmædelige nederlag efter det andet i gadeslagsmål. Den tyske soldat blev ydmyget, han blev spyttet på og i flere tilfælde overfaldet af menneskemængden, hans våben blev frataget ham, og han blev sparket og slået.

General von Hanneken var soldat, og dette ville han ikke tolerere. Han planlagde derfor operation "Safari", der havde til formål at sætte den danske hær og flåde ud af spillet, fordi han så de danske styrker som forborgne fjender. I midten af august fik han en panserdivision trukket til København. Endnu en panserdivision

var på vej fra Norge til Danmark, og den fik han omdirigeret mod København. Den skulle indkvarteres i Forum, men modstandsfolk fik nys om det, og ved en hastigt gennemført aktion sprængtes Forum. Endvidere fik han tildelt en tredje division, som var under forlægning til Danmark, da operationen var til drøftelse i Berlin.

Den 27. august vendte dr. Best tilbage til Danmark, og næste morgen kl. 9.00 mødte han hos statsminister Erik Scavenius med de tyske krav.

De var mere vidtgående end nogensinde tidligere. Der skulle straks indføres militær undtagelsestilstand i Danmark. Der skulle være forsamlings- og mødeforbud for mere end fem personer. Ingen måtte gå ud efter kl. 21.30 om aftenen og indtil kl. 5.30 om morgenen. Strejker skulle forbydes. Alle våben og sprængstoffer skulle afleveres. Der skulle indføres særdomstole med bemyndigelse til at afsige dødsstraf over enhver, der forstyrrede ro og orden (dvs. også udførte sabotage). Og endelig krævede noten, at der blev indført presse-censur med tysk medvirken.

Hvad specielt Odense angik, krævede tyskerne en bod på 1 million kr. Desuden skulle byen finde og udlevere de mennesker, der havde overfaldet en tysk løjtnant under strejken. Ellers ville man tage ti Odense-borgere som gidsler.

De tyske krav medførte livlig aktivitet på Christiansborg, hvor situationen blev drøftet i regeringen og sam-

men med partierne. Erik Scavenius forsøgte endnu en gang at opstille et kompromis, men ingen troede det muligt at opnå forhandling med tyskerne. Derefter konstaterede Scavenius, at alle krav måtte afvises, og denne beslutning blev konfirmeret i et statsråd.

Kl. 16.00 afleveredes det danske afslag i Dagmarhus, det tyske hovedsæde.

Spændingen var nu enorm blandt politikerne, men der skete ikke mere denne dag. Tyske tropper vedblev at ankomme til byen, bl.a. fem trop-
petransportskibe til Langelinie, og kl. 18.00 defilerede tyske kampvogne i parade over Rådhuspladsen.

Det var klart for alle, at noget var i gære, og at en tysk indsats ville gælde værnene. Derfor fik de to værnschefer en forholdsordre, der lød på, at hvis de blev angrebet, skulle de ikke yde modstand. Hertil svarede viceadmiral A.H. Vedel, at hvis flåden blev angrebet, ville besætningerne sænke deres skibe. Og general Ebbe Gørtz gjorde opmærksom på den stående forholdsordre om, at enhederne skulle kæmpe, indtil de havde vished for, at der forelå et angreb med en overlegen styrke. Dette var tilstrækkelig for hærens garnisoner, mente generalen.

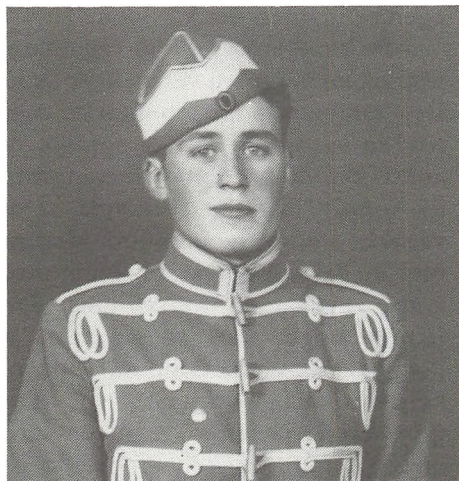
Overfald på hæren

Det var næsten, som om historien gentog sig selv. Næste morgen - den 29. august 1943 - overfaldt tyske styrker danske kaserner og krigsskibe.

Det var en mørk nat med blæst og regn. Al orlov var inddraget, og Forsvarsministeriet havde befalet, at alle styrker skulle opholde sig på kaserner og skibe. Herfra kunne vagterne kun lytte og stirre ud i mørket. Ingen kunne se noget, og regnen dæmpede alle lyde.

Angrebet blev sat ind lidt før kl. 4.00 om morgenen, hvor det endnu var bælgmørkt.

Blandt de første landmål på Sjælland var kasernerne i København -



Gardehusar Brøndbyvester, Herluf Godthjælp Petersen.

herunder Amalienborg, hvor Kronprinsen boede, og Sorgenfri Slot, hvor Kongen opholdt sig - samt Gardehusarkasernen i Næstved, der husede store styrker.

Gardehusarkasernen

- Jeg havde fået orlov sammen med en del andre, så vi havde pudset til orlov lørdag morgen, men efter badningen var der kommet ordre fra regimentet, at al orlov var strøget indtil videre, fortæller gardehusar Brøndbyvester, Herluf Godthjælp Petersen¹ i sin dagbog. Så måtte vi jo pudse til søndagsparade ligesom de andre, der ikke havde fået orlov.

- Rygterne begyndte at svirre, bl.a. skulle Kongen være afsat, og politiet hjemsendt, men ingen anede noget uden de høje officerer.

- Vi havde endda spist til aften, inden der kom nogen ordre, men så kom den også kort og godt, at nu skulle vi stille fuldt feltmæssig inde på samlingsstuen kl. 8 (20.00), men uden sabel, så skulle vi altså ikke til hest. Men Snese stillede selvfølgelig med pakket fodersæk og det hele alligevel.

- Der sagde man til os, "at situationen var ugunstig, så vi kunne vente alt". Ritmesteren (O. Stenkov) talte til os om, at hver mand skulle gøre sin pligt. Derefter blev der givet ordre til at lade rekylmagasiner op, og de nye

¹ Rytteriets soldater kaldes til dagligt ved navnet på den by, de kommer fra.



*Garnisonskommandanten, oberstløjtnant
H.M.A. Fog.*

rekylgeværer blev udleveret samtidig. Da Frederikssund og jeg havde fået ladet vore tasker fulde, 28 magasiner i alt, slæbte vi af sted med vore sager op på den stue, der var tildelt vores gruppe, 3. Gruppe.

- Vejret var begyndt at blive uroligt. Det havde været trykkende om aftenen, men var nu brandmørkt, tilligemed at det begyndte at blæse og regne. Klokkeren var vel henad elleve dengang, tror jeg. Første gruppe skulle have vagten nede ved Østre Port først. Grupperne skulle derefter skiftes hveranden time til at have vagten dernede, med vagtstue i Tutten. Men der kom ingen andre grupper på vagt den nat.

- Vi skulle jo ligge i beredskab, dvs. med tøjet på, oven på sengene. Det var tilfældigvis min tur til at være skytte den dag, (det plejede vi at skiftes til,) så var Frederikssund altså hjælper. Som skytte var jeg automa-

tisk gruppefører indtil videre. Da jeg kom ind på stuen, var alle gået til køjs og snorkede allerede. Der var kun en seng henne ved vinduet ledig, så den måtte jeg tage. Hjelmen lagde jeg i vindueskarmen, men det skulle jeg aldrig have gjort, opdagede jeg senere. Rekylgeværet lagde jeg i hovedgærdet og lagde mig til at sove. Klokkeren var da ca. 11.15 (23.15).

- Der var stille på kasernen, kun stormen rasede nu voldsomt, men alle sov alligevel, tror jeg. Så da jeg havde sovet noget, vågnede jeg ved, at det regnede ind i hovedet på mig. Kl. var da 02.10, så måtte jeg op og lukke vinduet, men opdagede nu, at min hjelm var helt fuld af vand, hvorefter jeg tømte den på gulvet. Jeg tænkte ved mig selv den gang, at nu sker der nok ikke noget, så var man ved at ærgre sig over, at nu lå man her i stedet for at ligge hjemme i sin egen seng, men det var løgn.

- Da klokken var 04.50 vågnede vi vistnok allesammen ved at høre skud. Det var endnu næsten mørkt, men regnen var holdt op. Jeg spurgte de andre, om de havde hørt noget, men fik kun et "Hold kæft" til svar, så de var ikke rigtig vågne endnu. Men nu blev de det, for der sprang en mortergranat lige uden for vinduet. Det lettede noget i os allesammen. Vi dukkede os under vindueshøjde og begav os ud på gangen, hvor vi så grupperede os. men vi anede intet om, hvordan vi skulle forholde os. Det var der ingen, der havde fortalt os, fortæller gardehusaren.

Forsvaret

Det var ikke noget tilfælde, at Garde-

husarkasernen var blandt de første mål for de tyske angreb. Da den danske hær blev trukket bort fra Jylland, skulle styrkerne indkvarteres på Fyn og Sjælland. Gardehusarkasernen var blevet taget i brug i efteråret 1940, kun beregnet til Gardehusarregimentet, men nu anvendtes hver ledig kvadratmeter på kasernen til indkvartering.

På angrebstidspunktet talte styrken Gardehusarregimentet, hvis chef, oberstløjtnant H.M.A. Fog tillige var garnisonskommandant, med tre eskadroner. Derudover Fodfolkets Sergentskole, et infanterikompagni og Underdyrlægeskolen. De to sidstnævnte enheder var mødt som rekrutter måneden før. Endvidere var Fodfolkets Kornet- og Korporalskole indkvarteret på kasernen, men de var dagen i forvejen efter ordre fra Generalinspektøren afgået til skydning i Jægersprislejren.

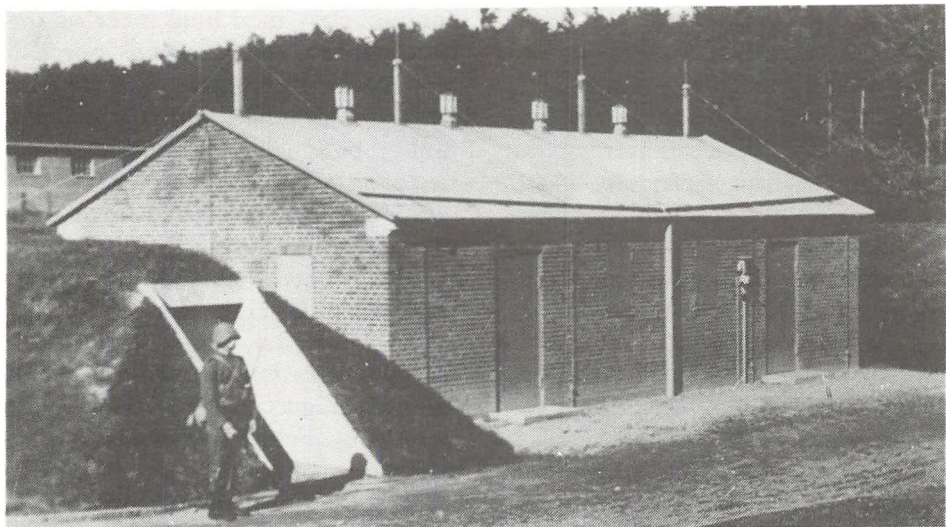
Gardehusarkasernen har en smuk beliggenhed langs med Kalby Ris, en

gammel skov med høje træer og underskov op mod kasernens nordøstlige hjørne og østside. Kasernen er bygget med henblik på at give bedst mulige betingelser for arbejdet med heste og køretøjer, hvorfor bygningerne ligger meget spredt med garagepladser og ridebaner ind imellem. De to sydlige fløje af kasernen er indrettet til boliger, bl.a. til brug for regimentschefen, men hovedparten af beboernes familier var i løbet af den 28. august taget på besøg hos venner og bekendte, hvor de overnattede.

Kasernen er således umulig at forsvare mod et kraftigt angreb, og Kalby Ris tillader selv den største styrke at komme uset frem til hegnet omkring kasernen. Dette gjorde selvfølgelig garnisonskommandanten utryg, men selv om der i nattens løb gentagne gange blev udsendt patruljer mod skoven, konstateredes der ingen bevægelser.



Skaderne var alvorlige på øverste etage, hvor kommandantens lejlighed og officerscasinoet lå.



Krudthuset i kasernens nordøstlige hjørne lå direkte op til skovkanten.

Oberstløjtnant Fog havde inddelt kaserneområdet i tre afsnit, hvoraf ryttereskadronen havde hele den østlige trediedel mod Kalby Ris. Her lå også bagindgangen til kasernen, Østre Port, hvor der var udstillet vagtpost. Endvidere var der for denne nat en gruppe i beredskab omkring gymnastikhuset, og den havde til opgave at forstærke vagten, hvis det blev nødvendigt.

Ved hovedindgangen til kasernen lå vagtbygningen, der foruden posten ved porten husede de dele af vagten, der ikke stod på post.

Efterhånden som natten skred frem, blev vagterne mere og mere nervøse, råbte ud i mørket og lyste med deres feltlygter. Der blev derfor givet ordre til, at der skulle være en officer ved hver vagt. Kaptajn løjtnant P.M. Jespersen, der var vagthavende officer, forblev ved hovedvagten, medens premierløjtnant P.A. Hansen-Nord beordredes til Østre Port.

Kampen

Kl. 4.05 modtog vagthavende officer telefonisk meddelelse om, at der blev kæmpet i København, men derudover hørte man ikke fra foresatte myndigheder.

Kl. 4.37 hørtes et skud i retning mod Krudthuset, hvor der var to mand på post. Selv om man i vagten troede, at det var et skud fra egne poster, sendtes vagtkommandøren med fire menige til Krudthuset for at undersøge sagen og forstærke posten. Denne patrulje var netop kommet til Krudthuset, da tyskerne åbnede ild med alle våben mod kasernens nordøstlige hjørne. Nedslag fra tunge fordfolkskanoner slog store huller i murstenene uden at gennembryde murene, men projektiler og granater føg ind gennem vinduerne. Samtidig faldt der mortargranater i hele området, også i den indre kasernegård.

Selv om det stadig var meget mørkt, skimtede vagtkommandøren

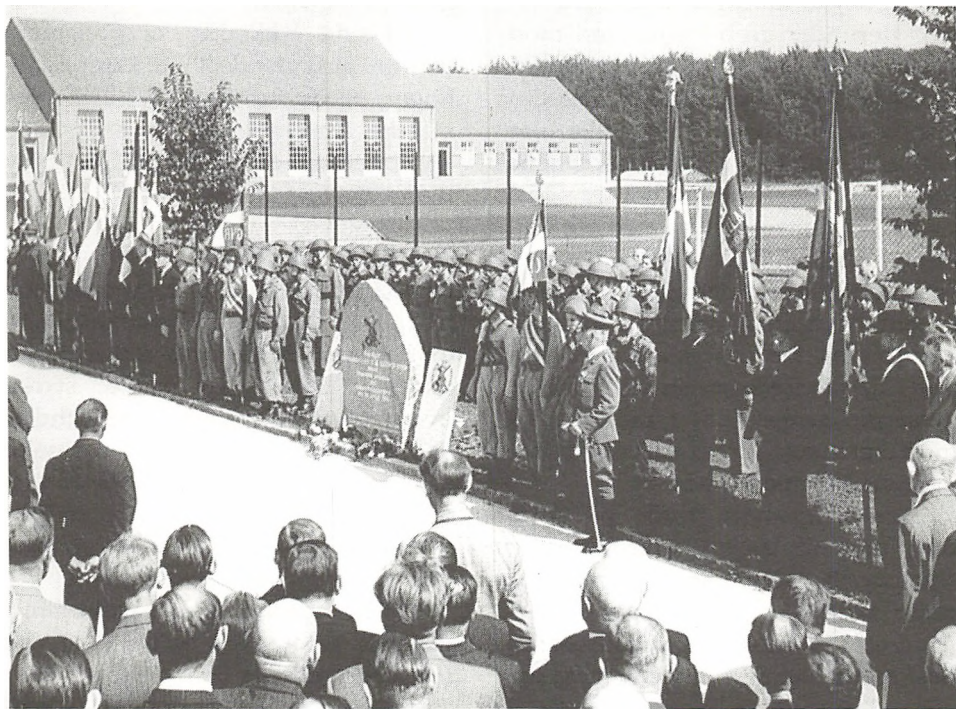
med sine seks mand ved Krudthuset, at fjenden bevægede sig gennem hegnet og over sportspladsen, og de beskød dem fra siden. Imidlertid trængte tyskerne også gennem hegnet nord for Krudthuset, hvorfor gruppen måtte forlade sine stillinger og søge bag om Gymnastikhuset op til kasernen.

Stillingen blev også umulig ved Østre Port, hvor premierløjtnant P.A. Hansen-Nord beordrede posterne tilbage til kasernen, medens han dækkede deres tilbagetog. Herunder kom han i nærkamp med flere tyskere og blev dræbt af fem skud.

I mellemtiden var hele kasernen

vågnet, og ryttereskadronen var på gangen, da eskadronschefen kom med sine befalingsmænd. Officiant P.A. Nielsen fik kommandoen over 1. gruppe, og officiant Mogensen over 3. og 4. gruppe, og alle grupper skulle forstærke forsvaret af kasernen mod øst :

- Men nu kom der det, at trappen var kommet under ild, så det var umuligt at komme den vej ud, fortæller gardehusar Brøndbyvester videre. Men P.A., der var lige så nøgtern, som om det havde været en almindelig øvelse, gik ganske roligt gennem kælderen til feltbeholdningen og sprængte en dør ud til kaser-



Premierløjtnant P.A. Hansen-Nord faldt på den åbne vej under det tyske angreb fra skoven th. hen over sportspladsen. I baggrunden gymnastikbygningen med marketenderiet (Tutten) tv. Bag svømmebassinet helt til højre anes taget af Krudthuset. 29. august 1945 afsløredes en mindsten på stedet.

negaden. Vi løb nu i dækning, så godt vi kunne, langs med cykelskuret og kom op bag garagebygningen. Men vi kom aldrig videre, for den post, vi skulle besætte, var under ild fra et tysk rekylgevær, desværre kun.

- Men det varede ikke længe, inden de stormede. De hylede og skreg som vilde dyr, og så kom oberstløjtnanten og kommanderede: Alle danske soldater hold inde. Derefter måtte vi finde os i at blive afvæbnet og ført ind i gården som fanger uden at have haft ild i bøssen en eneste gang. Det var hårdt, slutter gardehusaren.

Ved hovedvagten havde man anbragt et rekylgevær i vinduet for at kunne skyde mod øst langs med vejen. Herunder greb vagten ind mod tyske styrker, der fulgte vejen fra Kalby Ris mod kasernen. Ligeledes standsede man en tysk patrulje, der ville snige sig ind på vagten, og dens fører, en officer, blev skudt.

Kaptajnløjtnant Jespersen gik derefter med gardehusar Næstved, Anker Jørgensen² ud for at finde garnisonskommandanten og orientere ham om situationen. De kom tværs over plænen i den indre kasernegård, hvor de gentagne gange faldt i hullerne fra mortargranater, frem til oberstløjtnantens kommandostation.

Kommandanten havde på dette tidspunkt så meget overblik over situationen, at han kunne betegne det tyske angreb som betydelig overlegent, og i henhold til forholdsordren besluttede han derfor at overgive sig.

Kaptajnløjtnant Jespersen og gardehusar Næstved blev sendt ud på sydsiden af kasernen med et hvidt parlamentærflag, medens en anden officer gik gennem Østre Porterne ud på østsiden af kasernen, hvor kampen fortsat rasede. Begge havde imidlertid problemer med at blive set i kampen og det begyndende daggy.

Samtidig blev hornblæserne, nemlig Aage Clemmensen og den 16-årige musiker på prøve Knud Hovaldt³ sendt ud for at blæse hornsignalet: Hold inde. Lyden havde vanskeligt ved at trænge igennem kamp-larmen, og de to musikere måtte springe fra granathul til granathul og gentage signalet.

Til sidst lykkedes det parlamentærerne at få standset alle kamphandlinger, og de danske styrer samledes i Indre Kasernegård, hvor de blev afvæbnet og bevogtet, indtil det blev rigtigt lyst.

Andre garnisoner

Hovedstadens kaserner var prioriteret højt ligesom Gardehusarkasernen, og det kom til ildkamp ved flertallet af dem, inden den danske styrke overgav sig. På Amalienborg standsede Kronprinsen kampene, og tyske soldater overtog for et par dage vagten, medens de danske styrker blev interneret. Efter få dages forløb blev vagten overtaget af dansk politi.

Derimod blev f.eks. garnisonen i Holbæk prioriteret meget lavt, og forgæves ventede de danske soldater

² Senere statsminister Anker Jørgensen.

³ Senere solotrompetist Knud Hovaldt.

i deres forsvarsstillinger på tyske angribere. Derefter marcherede hovedparten af garnisonen til Gilleleje og sejlede til Sverige.

Fyn husede størstedelen af de tidligere styrker i Jylland, og det kom mange steder til hårde træninger, før kampene blev indstillet. Således kæmpedes der tappert i Ringe, Odense og Nyborg.

Med 23 faldne og 56 sårede kostede kampene den 29. august flere tab, end forsvaret af Danmark den 9. april 1940 havde gjort. Dertil kom, at næsten alt militært materiel og ammunition - for ca. 700 mio.kr. - faldt i tyskernes hænder. Der var ikke tid til at løse den næsten uoverkommelige

opgave at ødelægge alle depoter. Men et stort antal soldater ødelagde deres eget våben, før det blev afleveret.

Kongens sommerresidens på Sorgenfri blev angrebet af en styrke på ca. 125 tyskere, der åbnede ild uden varsel. Efter en kort skudveksling standsede vagthavende officer kampene, der havde sårede på begge sider.

Angrebet blev ledet af flyvergeneral von Schleich, der krævede foretræde for Kongen. Kong Christian mødte generalen i sit arbejdsværelse, hvor flere projektiler var gået gennem vinduet, og hilste ham med ordene: God Morgen, min tapre general.



Efter den 29. august overtog politistyrker vagten på Amalienborg.

Flådens dag

- Mine herrer. Jeg vil i få ord klarlægge situationen for Dem. Tyskerne har i nat foretaget militært kup overalt i landet. Den tyske øverstbefalende, von Hanneken, har dannet militær regering. Den øverstbefalende for Jyske Division, general Knutzon, har befalet, at alle skal nedlægge våbnene på Fyn. Der er endnu ikke udstedt nogen ny forholdsordre for søværnets skibe

- Delingschefen agter nu at gå over under Sjælland, og bliver det nødvendigt, må vi optage kampen. (Et rungende "Javel" fra alle mand.) Chefen fortsatte: - Der vil naturligvis være størst fare for luftangreb, men nu vil vi gå til vore poster og tage, hvad der kommer. (Atter et rungende "Javel".)

Hvidbjørnen

Således beskriver søkadet aspirant John Arentoft i sin dagbog morgenen den 29. august ombord på inspektionsskibet Hvidbjørnen. Chefen, kommandørkaptajn Hempel-Jørgensen havde pebet "Alle mand op til baksmonstring", og herfra fik de ordre til at trække op på overbygningen.

- Da alle var samlet og havde blotet hovederne, kom chefen frem på broen - mere rolig end det næsten er menneskeligt muligt, maler John Arentoft billedet. - Og få øjeblikke efter satte den kendte stemme os ind i situationens alvor. Derefter trak chefen sig tilbage, og vi gik til vore

klart-skibs poster, forbitrede over, hvad der var sket.

Hvidbjørnen indgik på dette tidspunkt i skoledelingen sammen med to mindre skibe, en dampbåd og to kuttere samt det andet inspektionsskib Ingolf, der havde skolechefen, kommandør C.V. Evers som chef. Delingen havde ligget for anker i Svendborg om natten, men med klargjorte våben, og selv om det regnede, forblev overtrukket fjernet fra luftværnskanonen.

Delingen gik nu uden at blive bemærket ud i Storebælt, og forlod her den minestrøgne rute.

- Rundt i horisonten kunne vi se skibe, og omtrent ret for så vi en tysk ministryger med omtrentlig nordlig kurs. (Vi var på omtrentlig østlig kurs.) Nu begyndte Alvoren. Ville den prøve at stoppe os? Skulle vi slå igen? Vi fik ordren: Klar ved kanonerne - nu er det alvor! Nu røg der et signal til tops på ministrygeren: Stands øjeblikkeligt Deres maskine. Derefter fulgte signalet: Fortsæt mod Korsør. Ingolf svarede, og så kom det fatale signal: Jeg sender fartøj.

- Vi så også ganske rigtigt en stor motorbåd gå over mod Ingolf og tænkte: - Nå, det er nok den tyske chef, som vil forhandle med kommandøren. Samtidig så vi nogle kasser med lod bundet ved ryge ud over bagbords brovinge på Ingolf, og få minutter efter kom der signal fra Ingolf: Ødelæg fortrolige sager.

Efter at bådens bevæbnede solda-

ter havde overtaget Ingolf, kom turen til Hvidbjørnen. På begge skibe blev Dannebrog halet ned, men John Arentoft ville ikke lade tyskerne udføre denne handling og skubbende den tyske gast til side og tog selv Dannebrog ned. I stedet satte tyskerne hagekorsflaget.

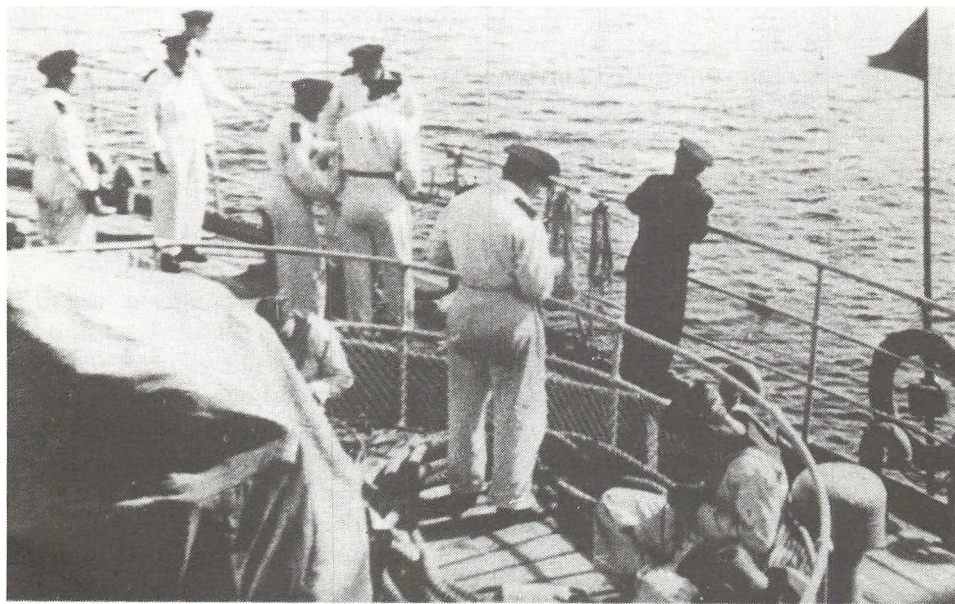
Medens de få tyske vagter forsøgte at få mandskabet under kontrol, lod Hvidbjørnens chef anbringe en bombe i ammunitionsmagasinet.

- Ikke ret lang tid efter kaldte chefen, der stod lige så rolig ude på styrbords vinge, på næstkommanderende og sagde: Tænd så bomben, næstkommanderende. - Javel, lød det faste svar, og lige så rolig som til daglig gik chefen hen og så frem over kanten på broen.

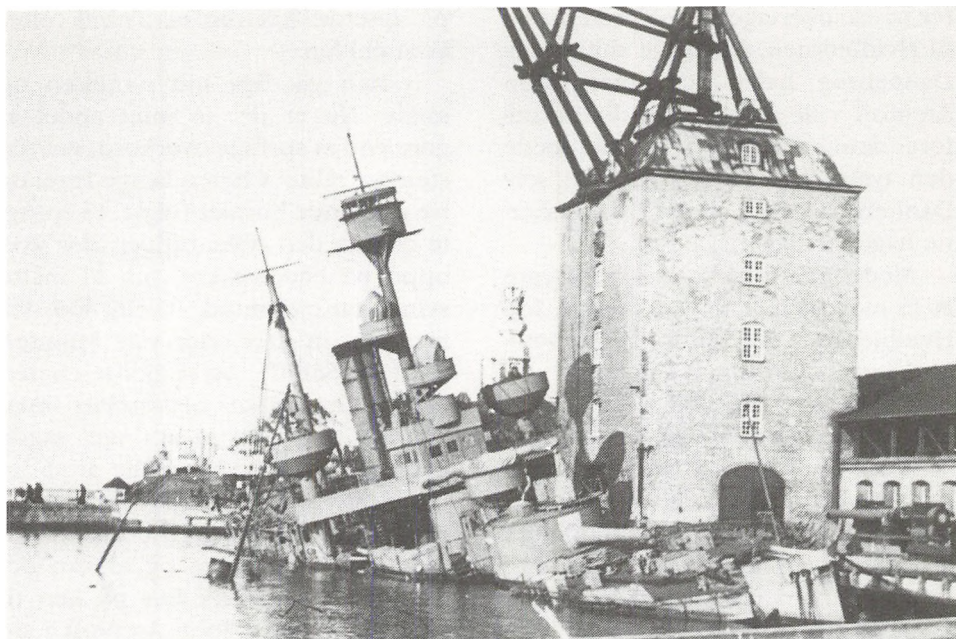
Besætningen beordredes nu ned

på agterdækket, og et øjeblik efter kom chefen.

- Han gik lige ind i midten og sagde: Nu er der jo intet andet at gøre end at springe overbord, vel? En stemme råbte: Chefen længe leve, og tre rungende hurraer fulgte. Så spurgte chefen den tyske officer, der stod oppe på badedækket, om vi måtte svinge fartøjerne ud. - Nein, lød svaret. - Ja, in drei oder vier Minuten wird das Schiff .. og så gjorde chefen et par maleriske bevægelser med armene. - Skal vi så springe, sagde chefen. De første begyndte at springe, og de to tyske vagtposter på badedækket tog ladegreb, men i det samme røg bomben, og så kan det nok være, at de fik fart på hen til halv båden, skrev John Arentoft i sin dagbog.



Mandskab på inspektionsskibet Hvidbjørnen gør klar til at springe overbord, da bomben er sprængt.



Artilleriskibet Peder Skram sænkedes foran mastekranen på Holmen.

Hvidbjørnen sank imidlertid så langsomt, at alle både blev sat i vandet, og alle besætningsmedlemmer samlet op. Det lykkedes også besætningen at skifte hagekorsflaget ud med Dannebrog, men da Hvidbjørnen til sidst gik ned, var det med hagekorsflaget vajende. Tyskerne havde nået at bytte flagene endnu engang.

Under de første manøvrer var Hvidbjørnen i øvrigt ved at sejle ind i Ingolf. Kommandør Evers havde ikke mulighed for at få anbragt en bombe og forsøgte i stedet at spænde skibets kedler ved at skabe stort overtryk af damp. Kedlerne var imidlertid for gode, så de holdt til det. Ingolf blev derfor taget af tyskerne.

Holmens skibe sænkes

I flådens leje på Holmen var man

forberedt på tyskernes ankomst. Broen inden for indgangen blev hejst, så tyskerne ikke kunne køre direkte ind. De ankommende tyskere forlangte vejvisere til at komme til Holmens chef, men vagten forklarede, at der ikke kunne afses mandskab til det. Tyskerne måtte så selv finde vej, hvorunder de kørte en omvej.

Det gav besætningerne tid til at ødelægge deres skibe. Værkstedsskibet Henrik Gerner gik op i flammer. Artilleriskibet Peder Skram sank ud for mastekranen, da kadetterne åbnede bundventilerne, og samme skæbne tilfaldt undervandsbådene, som væltede ind over hinanden.

Artilleriskibet Niels Juel lå natten over i Holbæk havn. Afsejlingen blev forsinket, og det var næsten lyst, da skibet stod ud af Isefjorden i et for-

søg på at nå Sverige. En bombe fra et fly beskadigede skibet så meget, at dets artilleri ikke kunne skyde under samlet ledelse, og videre flugtforsøg måtte derfor opgives. Chefen, kommandørkaptajn C. Westermann, satte derfor skibet på grund og befalede mandskabet at ødelægge alt, hvad ødelægges kunne. Det måtte gøres

ved lyset af håndlamper, fordi bomben også havde ødelagt det elektriske system.

I alt nåede syv danske orlogsskibe svensk havn. Tyskerne fik 12, heraf kongeskibet Dannebrog, og resten var for flertallets vedkommende skibe uden større betydning.

Internering

I forbindelse med overfaldet på hæren og flåden arresterede tysk politi en række fremtrædende danskere. Uden at man kunne se et mønster i, hvem det gik ud over, arresteredes ca. 400 politikere, pressefolk, videnskabsmænd og kunstnere.

Militært personel interneredes i deres garnisoner, men i løbet af få dage blev de fleste officerer fjernet fra deres enheder og transporteret bort. I København anholdtes alle generalstabens officerer, og de øverste chefer mødte general von Hanneken på Hotel d'Angleterre, hvor han

forsøgte at forklare sin handling.

De fleste officerer og de øvrige arresterede samledes til Horserødlejren, som tyskerne overtog om morgenen den 29. august. En advarsel til de internerede kommunister nåede ikke frem i tide, og kun et fåtal nåede at flygte. De øvrige kommunister blev deporteret til tyske koncentrationslejre.

Interneringerne af de anholdte den 29. august blev opretholdt over et par måneder, men gradvis blev alle derefter frigivet.

Afklaring

Begivenhederne den 29. august gik ikke stille hen over den danske befolkning, men det tog nogle dage, inden man havde fattet betydningen af dem. Man var imidlertid klar over, at situationen var ændret radikalt, og at tyskerne nu havde den egentlige magt.

Alligevel kunne man se, at det danske politi stadig patruljerede i gaderne, og danske domstole fortsat dømte for almindelige forseelser mod dansk lov og ret. Politiet var ikke sluppet ud af det dilemma, den enkelte politibetjent følte, hver gang han måtte i funktion. Hans hjerte var på folks side, hans ordre lød på at gribe ind mod dem.

Den overvejende del af befolkningen følte alligevel situationen afklaret. Det gik op for folk, at der ikke mere ville komme tvetydige udtalelser og uforståelige standpunkter fra politisk hold. En følelse af befrielse ved denne klarhed var udtalt i befolkningen.

Men for mange var denne afklaring samtidig et varsel om, at landet nu gik hårdere tider i møde. Samarbejdslinien havde givet mange resultater, og besindige mennesker kunne se, at den førte politik havde skånet landet for store ubehageligheder. Nu var der ikke længere en regering som stødpude mellem de tyske myndigheder og den danske befolkning, og de



Danske jøder går under dæk på vej over Øresund.

tyske modforholdsregler ville ramme øjeblikkeligt og sandsynligvis hårdt. Det kom til at passe.

Det værste eksempel herpå var arrestationen af de danske jøder. Den 1. oktober gik tysk politi i aktion for at arrestere alle danskere af jødisk tro og herkomst, og det kunne være blevet en katastrofe, havde en tysk embedsmand ikke givet en dansk bekendt et vink få dage forinden. I stedet blev det en dansk triumf, da det lykkedes at gemme over 6.000 jøder og i løbet af de næste måneder transportere dem over sundet til Sverige.

Senere fulgte den 19. september 1944 aktionen mod det danske politi. Selv om det lykkedes mange vagtfri betjente at slippe bort, blev hovedparten af den danske politistyrke arresteret og senere ført til koncentrationslejre i Tyskland. Politimyndigheden hvilede derefter alene på det tyske politi.

Og for den illegale bevægelse betød udviklingen, at kampen nu var ubønhørlig. Straffen for sabotage og modtagelse af nedkastede våben var ofte døden. Til gengæld vendte folkestemningen nu, så den næsten fuldt og helt var på sabotørernes side. Samtidig fik modstandsbevægelsen en kraftig saltvandsindsprøjtning, da hele befalingsmandskorpset følte sig løst fra sin tidligere loyalitet over for den danske regering. Da officerer og befalingsmænd efter interneringen blev sluppet fri, gik de ind i modstandsbevægelsen, hvor deres organisationstalent og erfaring i tilrettelæggelse af aktioner - samt selvfølgelig deres våbenkendskab - blev udnyttet på bedste måde.

Modstanden samles

Hverdagen måtte imidlertid gå videre, og samfundet måtte ikke gå i stå. Det blev departementscheferne i de forskellige ministerier og generaldirektørerne for Post og telegraf samt Statsbanerne, der kom til at føre administrationen videre, uofficielt støttet af politikere og tidligere ministre. De kunne ganske vist ikke vedtage nye love, men ved hjælp af bekendtgørelser kunne de strække de eksisterende, så de også kom til at dække nye områder. Stiltiende fulgte befolkningen deres regler og påbud, og embedsmænd fra statsadministrationen og ned til den enkelte kommune forblev på deres pladser.

Denne administrative ledelse blev kort tid senere suppleret med en illegal folkelig organisation. Allerede i midten af juli opfordrede kommunisterne til samling af alle kræfter, der bekæmpede tyskerne. Dette første spæde forsøg på at danne et illegalt råd kom dog ikke videre end til overvejelserne, da det blev indhentet af begivenhederne den 29. august. Nu var situationen imidlertid en anden, og i løbet af september enedes en gruppe ledende personligheder om at danne Danmarks Frihedsråd. Rådet fik afgørende indflydelse på den politiske udvikling i landet i løbet af de halvandet år, der kom til at gå indtil befrielsen. Efterhånden fik rådet også en sådan kontrol med den illegale kamp, at det havde indflydelse på prioriteringen af modstandskampen, herunder ikke mindst sabotage.

Frihedsrådet fik også på et tidspunkt forbindelse med den militære indsats og endte med også at lede

denne. Under interneringerne efter den 29. august forsøgte nemlig den nu forhenværende kommanderende general Ebbe Gørtz at samle trådene, så han kunne bevare kontrollen med officerskorpset. Til hjælp valgte han et antal officerer fra den tidligere generalstab, som efterhånden knyttede forbindelse til de danske officerer.

Hovedparten af officerskorpset gik med denne "lille generalstabs" billigel- se ind i modstandskampen, hvor de organiserede grupper og byledelser. Andre officerer blev holdt helt uden for som en kommende ledelse af styrker til indsættelse, hvis tyskerne skulle overgå til desperat modstand og lægge landet øde. Atter andre officerer fortsatte sammen med modstandsfolk efterretningsarbejdet med

forbindelse til England. Og en helt fjerde gruppe tog mere eller mindre frivilligt til Sverige, hvor de deltog i opstilling og uddannelse af Den Danske Brigade, en styrke af frivillige, der efterhånden kom til at tælle næsten 5.000 mand.

Det siger meget om forholdene i landet - og om befolkningens indstilling - at det var muligt at gennemføre hele denne illegale virksomhed samtidig med, at modstandskampen vandt stadig større sejre i såvel sabotage som illegal presse. Trods de tyske modforholdsregler, trods arrestationer, forhør og henrettelser eller deportationer fortsatte livet i Danmark, hvor efterhånden mangan voksen person havde to tilværelser - hverdagen og den illegale.

Litteratur

Ole Helmer Jensen: Besættelse og tilpasning, Munksgaard 1990.

Ole Helmer Jensen: Modstand og befrielse, Munksgaard 1990.

Hans Chr. Bjerg: Kompendier, Den tyske besættelse af Danmark, 1990.

Besættelsens Hvem-Hvad-Hvor, Politikens Forlag 1965.

Anders D. Henriksen: Gardehusarkasernen den 29. august 1943, Eget Forlag 1993.

Axel Kjerulf: Livet i Danmark 1937-1947, Alfred G. Hassings Forlag 1948.

Børge Outze: Danmark under den anden Verdenskrig, Steen Hasselbalchs Forlag 1967.

Gardehusarregimentet gennem 200 år. Gardehusarregimentet og Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck 1962.

Dagbog omkring 29. august 1943 ved orlogskaptajn John Arentoft, Det Kongelige Garnisonsbibliotek.

Herluf Godthjælp Petersen, dagbogsblade 28. august - 5. oktober 1943.

Billeder

Billeder fra Næstved:

Anders D. Henriksen: Gardehusarkasernen den 29. august 1943.

Øvrige fotos:

Museet for Danmarks Frihedskamp 1940-1945.

